

Türkiye’de Sınai Mülkiyet Hakları

Zeynep Biçer Özçelik ¹, Cenk Özçelik ²

ÖZET

Yarım yüzyıl önceki güçlü ve öne çıkan şirketler, büyük maddi varlıklarıyla dikkat çekerken, günümüz şirketleri (ve devletleri) artık gayri maddi varlıkları, bir başka deyişle sınai ve fikri mülkiyete dayalı gayri fiziki varlıklarıyla dikkat çekmektedir. Bu profile uyan şirketler ve bunları barındıran devletler, yarattıkları fikirleri bünyelerinde tutarak, bunlardan başkalarına patent hakkı satarak ya da başkalarının fikri ürünlerinden diğerlerini bedelleri karşılığı yararlanarak büyümektedirler. Bilgi odaklı bu ekonomik değişim ve gelişmeler, fikri ve sınai mülkiyetin önemini daha da arttırmaktadır.

Makalede bu kavramdan hareketle, sınai mülkiyet hakları tanıtılmakta, Türkiye’deki durum incelenmekte ve bu konuda ileriye dönük yapılabilecekler aktarılmaktadır.

1. GİRİŞ

Son yıllardaki ekonomik göstergeler, Türkiye’nin bir büyüme ivmesi içerisinde olduğunu göstermektedir. Sürekli artan nüfusun ve bunun getirisi olan iktisadi ve beşeri etkilerin ihtiyaçlarını karşılamak için, sürdürülebilir ekonomik büyüme gerekmektedir. Bunun anahtarı ise yatırım yapmaktır. Yatırım da ya özkaynaklarla ya da (yerli/yaban-

cı) yatırımcıları ikna ile mümkün olabilmektedir. Her iki olasılıkta da, yatırımcının para kazanabilmesi için bir farklılık yaratması gerekmektedir.

Zira tüketim toplumunda ihtiyaçların karşılığındaki malları üretmeniz yeterli olmamakta ve farklılık yaratmamaktadır, çünkü 21.yüzyıl endüstrisinin ana teması üretmek ve ihtiyacı karşılamak değil, ihtiyaç oluşturmak ve tükettirmektir. Bu da ancak inovasyonla gerçekleşebilmektedir [1]. Şirketleri “büyük ölçekli” yapan da, önce daha öteye götürecek olan bu yeni ihtiyaçları oluşturmak sonra da bu ihtiyaçlara cevap olmaktır. Ekonomi döngüsünde söz sahibi olabilmek için yenilik takipçisi olabilmek gereklidir. Bu bakımdan, geleceği hayal etmek ve gelecekteki ihtiyaçları belirlemek, büyük şirketlerin en önemli hedefidir, başka bir deyişle bunları yapabilenler “büyük” şirket olabilmektedir.

Doğal olarak bu büyük şirketler, yarattıkları bu farklılığın ve onun çözümünün tek sahibi olmak isterler ki, yaygın olarak diğer şirketlerce de kullanılıp farklı olmaktan çıkmasın. Ya da kullanılacaksa da, yarattığı bu yeniliğin kullanım ücretini diğer şirketler kendilerine ödesin. İşte bu noktada artık görev Devlet’e düşmekte, farklılık yaratanların “sınai mülkiyet hakları”nı koruma altına alması gerekmektedir. Zira yenilik haklarının korunmaması veya kullanım haklarının ödenmemesi, yeni yatırımların önünü kapatacaktır, çünkü

bir ülkede “sınai mülkiyet hakları”nın etkin biçimde korunması, sağlıklı ve sağlam bir sanayinin ve kararlı ekonominin temel koşullarından biridir.

2. SINAI MÜLKİYET HAKLARI

2.1 Genel Kavramlar

Sınai Mülkiyet Nedir?

“Sınai Mülkiyet,” sanayideki ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına; ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir hak türüdür.

Sınai Mülkiyet Hakları esasen bir “buluş” üzerine kurulur. Bu buluşun, özelliklerine ve istenilen koruma süresine göre, Devlet tarafından belgelenecek korunmasıyla, mülkiyet hakları ortaya çıkar. Bu haklar patentler ve faydalı modeller, markalar, endüstriyel tasarımlar, coğrafi işaretler ve entegre devrelerin topografyalarından oluşmaktadır. [2]

Patent Nedir?

Patent, buluş sahibinin buluş konusu ürünü belirli bir süre üretme, kullanma, satma veya ithal etme hakkıdır. Bu hakkı gösteren belgeye de patent denir. Sınai mülkiyet haklarının içinde önemli bir yer tutan “patent hakkı,” özellikle teknoloji transferine aracı olması

¹ Oyak-Renault Otomobil Fabrikaları AŞ., İnsan Kaynakları ve Dış İlişkiler Direktörlüğü, Bursa - zeynep.ozcelik@renault.com

² Oyak-Renault Otomobil Fabrikaları AŞ., Kalite Direktörlüğü, Bursa - cenk.ozcelik@renault.com

bakımından, gelişmekte olan ülkeleri daha çok ilgilendiren maddi olmayan bir mala ilişkin haktır. Patente korunacak buluşların yeni olması, tekniğin bilinen durumunu aşması ve sanayiye uygulanabilir olması gerekmektedir. Bu tanımlama çerçevesinde aşağıdaki başlıklar buluş tanımı dışında kalır ve patente korunamaz:

- a- Keşifler, bilimsel teoriler, matematik metotları;
- b- Zihni, ticari ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar;
- c- Edebiyat ve sanat eserleri, bilim eserleri, estetik niteliği olan yaratmalar, bilgisayar yazılımları;
- d- Bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesiyle ilgili teknik yönü bulunmayan usuller.
- e- İnsan veya hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi usulleri ile insan, hayvan vücuduyla ilgili teşhis usulleri.

Patent, sınai mülkiyet hakları arasında getirileri ve üzerine harcanan emeği en fazla olandır. Bu bakımdan da belki en bilineni, en çok akla gelenidir. Patent tarihçesine bakıldığında, patent uygulamasının ilk olarak 15. yüzyılda İtalya’da ortaya çıktığı görülür. İlk önce İtalya’da başlayan bu gelişme yaklaşık 200 yıl içinde Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Resmi patent tescili ise 1790’da Amerika’da, 1791’de Fransa’da başlamıştır. Sonraki yıllarda birçok ülkede patent kanunları çıkarılmıştır. Türkiye de sınai haklar alanında ilk düzenlemeleri yapan ülkeler arasındadır. Ülkemizde sınai mülkiyete ilişkin ilk düzenlemeler, 13. -14. yüzyıllara dayanan “ahilik müessesesi” içerisinde yer almaktadır. Ahilik sistemi Batı’daki Lonca sisteminden farklı olarak buluşa dayanmakta, böylece yenilikçiliği teşvik etmekteydi. Ahilik sistemine göre esnaf birliği için yeni bir ürün geliştirmek ya da teknolojiye bir yenilik ortaya koymak gerekliydi. Ülkemizde sınai

mülkiyet alanına Avrupa’yla benzer hukuki düzenlemeler ise, 1870’li yıllara kadar uzanmaktadır. 1871 tarihli “Eşya-i Ticariyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname” ve 1879 tarihli “İhtira Beratı Kanunu” marka ve patent konularında ülkemizin yasal korumaların temelini teşkil etmektedir. Bu düzenlemelerle Türkiye, sınai mülkiyet haklarında koruma sağlayan ülkeler arasında ilk sıralardadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da sınai mülkiyet haklarının korunmasına önem verilmiş ve sınai mülkiyetin korunması için uluslararası bir birlik oluşturulması hakkındaki Paris Sözleşmesi’ne 1925’te katılım sağlanmıştır. 1965 yılında 551 sayılı Marka Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ve 1976 yılında “Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) Kuruluş Anlaşması”na katılım, ülkemizde sınai mülkiyetin korunması anlamında atılan önemli adımlar içerisinde yer almıştır. 24 Haziran 1994 tarihinde, 544 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı, idari ve mali özerkliğe sahip Türk Patent Enstitüsü’nün (TPE) kurulması, sınai mülkiyet hakları alanında bir dönüm noktası olmuştur. 544 sayılı KHK’nin günümüz koşullarına uygun hâle getirilmesi ve kanunlaştırılması amacıyla 19 Kasım 2003 tarihinde 5000 Sayılı “Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri” hakkındaki kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda TPE’nin temel amaçları belirlenmiştir [3].

Faydalı Model Nedir?

Türkiye’de ve dünyada yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşların sahiplerine belirli bir süre (10 yıl), bu buluş konusu ürünü üretme ve pazarlama hakkının tanınmasıdır. Faydalı model belgesi verilmesi işlemleri, patent verilmesine oranla, hem zaman hem de masraf açısından daha elverişlidir. Faydalı model koruması elde etme işlemlerinin basit ve ucuz olmasının, özellikle küçük ve orta ölçekli sanayicilerimizin ve araştırma kuruluşlarımızın buluş

yapmalarını ve bunları sanayiye uygulamalarını özendirceği düşünülmüştür. Diğer taraftan, özellikle günümüzde, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin gerçekleştirdiği yeniliklerin, rakiplerce hemen hemen aynısının yapılarak taklit edilmesi tehlikesi mevcuttur. Küçük ve orta büyüklükteki bu işletmelerin, mütevazı de olsa; bu buluşlarını faydalı model belgesi vererek korumak, onların ekonomik varlıklarının idamesine hizmet edecektir. Başka bir deyişle, faydalı model koruması, tecavüz fiillerine karşı, patent korumasına oranla daha çabuk ve seri bir işlev görecektir şekilde düzenlenmiştir.

Marka nedir?

Marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil özellikle; sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi ve ambalajları gibi çizimle görülebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretlerdir. Marka, mal veya ambalajı ile birlikte tescil ettirilebilir. Bu durumda mal veya ambalajın tescilli marka sahibine mal veya ambalaj için tek başına bir hak sağlamaz.

Endüstriyel Tasarım nedir?

Bilgisayar programları ve yarı iletkenlerin topografyaları hariç olmak üzere endüstriyel yolla veya elle üretilen herhangi bir nesnenin yanı sıra, bileşik bir sistem veya bunu oluşturan parçaları; setler, takımlar, ambalajlar gibi nesnelere; birden çok nesnenin veya sunuşun bir arada algılanabilen bileşimleri, grafik sembolleri ve tipografik karakterleri içine alan ürün yelpazesinde yer alan ürünlerin, kendilerinin veya bir parçasının yenilik ve ayırt edici niteliğe sahip olmak şartıyla dış görünüşlerinin koruma kapsamı altına alınmasıdır.

Coğrafi İşaret nedir?

Coğrafi işaretler, menşe ve mahreç işaretleri olarak iki grupta anılırlar. Bir

ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı menşe adı olarak anılır. Bu şekilde anılabilmesi için ürünün, coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması; tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğa ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması; üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması şartlarının birlikte karşılanması gerekir. Bu tür ürünlere örnek olarak Çerkez peyniri, Trabzon tereyağı, Bozcaada şarabı, Van otlı peyniri verilebilir. Bu ürünlerin nitelikleri, kalitesi, ünü ve diğer özellikleri belirli bir coğrafi yerin doğa ve beşeri unsurlarından kaynaklanan özellikler taşır ve bu ürünler bu özellikleriyle ün kazanmışlardır. Menşe adını taşıyacak ürünler ait oldukları coğrafi bölgenin dışında üretilemezler. Çünkü ürün, niteliklerini ancak ait olduğu yöre içinde üretildiği takdirde kazanabilir. Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adının “mahreç işareti” olarak tescil edilmesi için, coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla bu yöre, alan veya bölgeyle özdeşleşmiş bir ürün olması; üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması şartlarının birlikte karşılanması gerekir. Bu tür ürünlere örnek olarak Trabzon ekmeği verilebilir. Bu ürünlerin nitelikleri, kalitesi, ünü ve diğer özellikleri belirli bir coğrafi yere ait doğal ham madde ya da beşeri unsurlara dayalı işlemlerden kaynaklanan özellikler taşır. Mahreç işaretini taşıyacak ürünler, ait oldukları coğrafi bölgenin dışında da üretilebilirler. Ancak bu üretimde ait oldukları coğrafi bölgeye ait ham madde ve üretim yöntemlerinin aynen kullanılması ve ürünün kalitesinin aynı olması şarttır.

Entegre Devre Topografyası nedir?

Entegre devre ile; elektronik bir işlevi veya bunun gibi diğer işlevleri yerine getirmek üzere tasarlanmış, en az bir aktif elemanı olan ve ara bağlantılarından bir kısmının ya da tümünün bir parça malzeme içerisinde ve/veya üzerinde bir araya getirilmiş ara veya son formdaki bir ürün kastedilmektedir. Entegre devre topografyası ile de; entegre devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren, üretim amacıyla hazırlanmış ve herhangi bir formatta sabitlenmiş görüntüler dizisi olup, her görüntü entegre devrenin üretiminin herhangi bir aşamasındaki yüzeyinin tamamının veya bir kısmının görünümü kastedilmektedir.

2.2 Türkiye’deki Durum

Özellikle Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ve eki Ticaretle Bağlantılı Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Anlaşması’nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren fikri ve sınai hakların etkin biçimde korunması konusunda tüm ülkeler, bu konudaki diğer uluslararası anlaşmaların hükümlerini de içerecek mevzuatı yürürlüğe koymakta, uygulamaları eşit biçime getirmekte ve ihlallere karşı etkin yaptırımların yollarını ortaya koymaktadır.

Bugün Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması’na taraf bir ülke olmanın yanı sıra Avrupa ile Gümrük Birliği yapmış olan Türkiye, hem ulusal sanayi ve ticareti hem de uluslararası ticaret ve rekabette layık olduğu yeri alması ve uluslararası işbirliğine uygun ortam yaratmak için, ülke içinde sınai mülkiyet haklarının uluslararası standartlarda ve etkin biçimde korunmasına önem vermiştir.

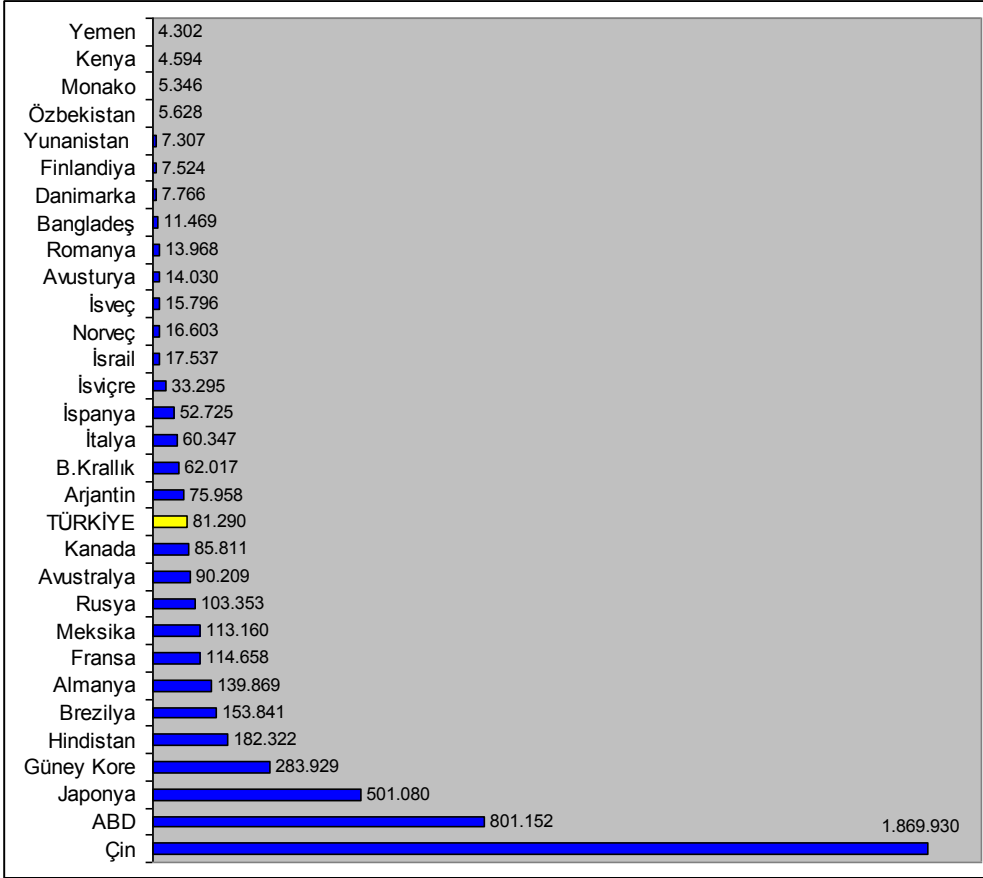
Türkiye’de aynı sektörde birden fazla büyük ve güçlü firmanın varlığını, bunların birçoğunun yabancı firmayla işbirliği yaptığını, bazılarının uluslararası alanda yabancı firmalarla kıyasıya rekabet ettiğini, firmalarımızın sadece

yurt içinde değil yurtdışında da birbiriyle rekabete girdiğini görüp değerlendirdiğimizde; “Türkiye’nin, taklitçiliğin yaratıcılığa dönüşmesi aşamasına gelmiş, kendi özgün çalışmalarını yaparak özgün tasarımlarını ve yeni buluşlarını üretme noktasına ulaşmış bir ülke” olduğunu rahatça ifade edebiliriz.

Sınai mülkiyet hakları için verilen teşvikler, başta TPE olmak üzere ilgili kuruluşların düzenlediği seminer, konferans ve bilgilendirmeler, ödül törenleri, sayıları artış gösteren patent/marka bürolarının çalışmaları ve yaratıcı şirketlerin verdiği önem sonucu, ülkemizde bu konu hakkında son yıllarda bir algı değişimi / farkındalık oluşmuştur. Bunların sonuçları TPE’nin verilerinde de görülmektedir. Yüzesel olarak olmasa da adet bazında patent ve faydalı model başvurularında ülkemizde bir artış olduğu, konunun önem kazandığı görülmektedir. Artan sayıların ne kadarının başkaları tarafından ticari anlamda kullanılmaması için koruma altına alınan buluşlar olduğu, ne kadarının da tekrar kullanım alanları olmayan, şirketlerin prestij algısı yaratmak için koruma altına aldığı buluşlar olduğu irdelenmemiş olsa da sınai ürünlerin; patent, faydalı model ve endüstriyel model ile belgelendirilmesi ülkemizde artmaktadır.

Ne var ki, Dünya Fikri Haklar Örgütüncce (World Intellectual Property Organization - WIPO)’nce yayımlanan 2010 istatistiksel verilerine göre Türkiye’nin konumuna baktığımızda, henüz daha alacak yolumuz olduğu görülmektedir. WIPO yayınlamış olduğu raporunda Çin, Güney Kore, Brezilya’nın yanında, Türkiye’yi de geliştirmekte olan ülkelerin arasında göstermiş olsa da, ülkemizin patent, marka ve endüstriyel tasarım çalışmaları olarak Dünya ölçeğinde pek fazla üretken olmadığını görmekteyiz.

Grafikte farklı endüstriyel ve sosyal algı imajlarına sahip, farklı coğrafyalardan bazı ülkeler seçilmiştir. Türkiye, endüstriyel anlamda söz sahibi bazı ülke-

Şekil 1. Dünyadaki Patent, Marka ve Endüstriyel Tasarım Başvuru Adetleri, 2010 [4]

leri geride bırakmış olsa da, adet olarak bakıldığında önünde yer alan ülkelerin oldukça arkalarında kaldığı görülmektedir. WIPO bu üretkenliği sadece adet olarak ele almakta; başvuru adetlerini ülkelerin nüfusuna veya çalışabilir / çalışan nüfusuna oranlamamaktadır. Grafik bu değerlendirmelerle çizilmiş olsaydı, Türkiye'nin sıralamasında yuvarı doğru bir çıkış beklenebilirdi.

Şekil 1'i, sadece daha popüler ve yaygın olan patent konusu bazında ele alırsak, Çin'in yaklaşık 391 bin, Güney Kore'nin 170 bin, Hindistan'ın ise 34 bin başvuru yaptığı görülmektedir. 2011 yılında tüm dünyada yapılan patent başvurusu sayısının yüzde 10,7'lik bir büyüme ile 181 bin 900'e ulaştığı görülmektedir. Firma bazlı ele aldığımızda ise IBM, geçtiğimiz son 19 sene boyunca olduğu gibi 2011 yılını da 'dünyanın en çok patente sahip firma-

sı' olarak kapatmayı başarmıştır. Bir numaralı isim toplam 6,180 patent ve yıl bazlı %5'lik büyümeyle IBM'ken, ikinci sırada %8'lik büyüme ve toplam 4,894 patentle Samsung, üçüncülükte ise 2,821 patent ile Canon yer almaktadır.

3. YAPILABİLECEKLER

Şirketlerimiz büyük çoğunlukla hâlâ katma değersiz işlemlerini azaltarak süreçlerini iyileştirmeye, yalınlaşmaya, verimliliklerini arttırmaya, böylece kaliteyi ucuzlatmaya ve rekabetçi olmaya çalışmaktadırlar. Aslında kâr etmeleri ve sürdürülebilirliklerini sağlamak için tabii ki bu işlemler kaçınılmazdır. Ancak belli şartlar çerçevesinde bunların da erişilebilecek bir limiti olduğu unutulmamalıdır. Aslına bakılırsa şirketlerimizin ulaştığı kalite seviyesi ve Dünya pazarlarıyla mücadele edebile-

cek endüstrisi, belki de sınırlara artık çok yaklaştığımızı ve yapılabileceklerin iyice azaldığının bir göstergesidir. Belki de hem üretim yöntemimizi hem de ürettiğimiz ürünlerimizi farklılaştırmanın zamanı yaklaşmaktadır. AR-GE faaliyetlerimizle yeni buluşlar yaratamazsak, sınai mülkiyet haklarımıza özen göstermezsek, başkalarının buluşları sonucu oluşan ürünleri gayet başarılı şekilde üretmeye devam ediyor olacağız.

Buluş sürecinin başarılı bir şekilde patentle sonuçlanabilmesi için firmalarımızı, AR-GE çalışmalarını tek başına bırakmak, onlardan buluş yapmalarını beklemek elbette doğru bir yöntem olmaz. Yapılacak olan buluş sadece firmaya değil, topluma da birçok fayda sağ-

layacağından, koordineli bir çalışma yöntemi elbette en doğrusu olacaktır. Cari açık dengesini bozan, en çok ithal edilen kalemler bellidir. Bunların Türkiye'de üretilmesi için Sanayi, Teknoloji ve Bilim Bakanlığının eşgüdümü gerekmektedir.

Buluş sahiplerine, hem AR-GE faaliyetlerini yürütebilmeleri hem de patent harçlarının altında ezilmemeleri için, Devlet'in şimdi sağladığı teşviklerden çok daha fazlasını sağlaması gerekmektedir. Teşvikler, sadece incelemeli patentler için değil, incelemesiz patent ve faydalı modeller için de uygulanmalıdır.

Firmalar, AR-GE teşviki alabilmek için bünyelerinde belirli sayıda teknik eleman çalıştırmak zorunda bırakılmamalı, ayrıca AR-GE teşvikinden küçük ve orta ölçekli firmaların da faydalanabilmesi için bu rakkam aşağıya çekilip, farklı yatırımlarla desteklenmelidir.

Devletin yanında üniversitelerimize de büyük iş düşmektedir. Üniversitelerde kurulması gereken patent ofislerince hem öğretim görevlilerine hem de öğrencilere destek sağlanıp, onları buluş potansiyeli yüksek olan üretim yöntemlerine ve ürünlere yönlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca üniversitelerde yapılan buluşlar için, patent almak kolaylaştırılmalı, patent harçları kaldırılmalıdır.

Üniversitelerle sanayicilerin buluştuğu “buluş günleri” düzenlenerek, onları iletişim ve sürekli bilgi alışverişi içinde tutmalıyız. Patent ofisleri ve vekillerince, öğrenciler patent hakkında aydınlatılmalı, buluş yapmak için teşvik edilmeli ve firmalara ürettikleri ürünlerle ilgili dünyada yapılan buluşlar hakkında bilgiler verilmelidir.

Üniversitelerin mühendislik fakültelelerinde veya ilgili yüksek lisans programlarında inovasyon ve patent içerikli seçmeli dersler konmalıdır. Yeni teknolojik ürünler üzerinde çalışacak ve bunların sınai haklarını ele geçirecek doktora çalışmalarına önem ve devlet tarafından özel destek verilmelidir.

2011’de Türkiye’de AR-GE’ye ayrılan para 7 milyar doları buldu. Gayri Safi Milli Hâsılının (GSMH) yüzde 1’i olan bu oranın, 2013’te yüzde 2’ye çıkarılması hedefleniyor [5]. Bir projenin gerçek hayatta karşılığı yoksa bunun ekonomiye katkı sağlamasını bekleyemeyiz. Bu nedenle özgünlüğü ve ekonomik karşılığı olan fikirlerin desteklenmesine öncelik verilmelidir. Çok büyük ölçekli projeler desteklenmeden önce mutlaka patent araştırmasından geçirilmeli ki, özgün olmayan bir yenilik getirmeyen projelere boşuna kaynak aktarılmasın.

Sınai mülkiyet haklarında patent kavramı, yarattığı değer anlamıyla daha öne çıkmakta ve önem taşımaktadır. Örneğin “marka” ile karşılaştırıldığında, buluşun ağırlığı ve yarattığı katma değer

öne çıkmakta, yapılan buluşun tüm toplumla paylaşılması ve başkalarına da fayda sağlaması, başkalarının da bilgi sahibi olması, kullanabilmesi büyüyecek yayılan bir etki yaratmaktadır. Bu bakımdan firmaların patent çalışmalarına yönlendirilmesi Devlet tarafından özendirilmelidir. Patent alabilmek için gerekli ücretler, orta ve küçük ölçekli firmalar için hâlâ ciddi rakamlar boyutundadır.

Teknolojiyi üreten yerler, üniversiteler ve AR-GE merkezleridir. Patent / marka kanununda yapılacak bir değişiklikle bu kurumlara da patent / marka lisanslama rolü verilmelidir. Bu düzenleme, tek merkezin yükünü azaltacağı gibi, lisanslama süresini kısaltacak ve bu kurumlar da gelir elde edebileceklerdir.

Üniversitelerde sınai mülkiyet bilgisinin yaygınlaştırılması projesi için, bölge koordinatörleri ve TÜSİAD’ın Fikri Haklar Çalışma Grubu, TPE ile çalışmalar yürütmekte, hazırladıkları önerilerini aktarmaktadırlar. TAYSAD ve OSD gibi, lokomotif sanayi olan otomotiv sanayi yan ve ana sanayi kuruluşları ve diğer sanayi sektörlerine de hitap eden TMMOB de, TPE ile bu konuda ilişkilerini arttırmalıdır. TMMOB’de kurulacak olan Sınai Mülkiyet Hakları ve Yaygınlaştırılması uzmanlık komisyonları, bu bilincin tabana yayılmasında etkili çalışmalar yapabileceklerdir.

Ülkemizde patent sayısını artırmak için yapılması gereken en önemli çalışmalardan birisi de mevzuat değişikliğidir. Ülkemizde hâlen bir patent kanunu mevcut değildir, 1995 yılında çıkartılan 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, yeni şartlara uyarlanarak patent kanunu çıkartılmalıdır. Aynı paralellikteki eksiklikten dolayı gerekli düzenleme yapılmadığından, patent taklitçileri hakkında ceza davası açılmamakta, sadece hukuk davası açılmaktadır. Açılan maddi ve manevi

tazminat davalarının bazılarında ise taklitçilerden gerekli tazminatlar alınmamaktadır. Yapılacak yeni kanuni düzenlemelerde, hem cezai yönden hem de maddi ve manevi tazminatlar yönünden yaptırımlar ağırlaştırılmalıdır. Patenti veya faydalı modeli taklit edilen şahıs veya firmalar taklit dolayısıyla uğradıkları zararı daha kolay bir şekilde tazmin edebilmelidir. Örneğin marka cezalarında taklit eden kişiye 2.000.000 TL’ye varan para cezaları verilebileceği belirtilmektedir, ancak tazminat davalarındaki ispat zorlukları nedeniyle cezadaki kadar tazminatların alınabilmesi çok zor gözükmektedir. Burada verilen ceza Devlet’e ödenecek bir cezadır, hâlbuki zarar gören marka sahibidir (veya yeni düzenlemelerde patent sahibi olacaktır). Burada ceza davasında verilecek maddi cezaların en az %50’si marka-patent-tasarım sahibine verilecek şekilde bir düzenleme yapılmalıdır [6]. Uygulamaya ilişkin olarak ise bu konularda, hâkim ve savcı eğitiminin ve ihtisas mahkemelerinin sayısının artırılması, sınai mülkiyet davalarının ihtisas mahkemelerinde ya da özel yetkili sulh ceza mahkemelerinde görülmesi sağlanmalıdır.

Öncelikle büyük sanayicilerimizin yılda en az 20 adet patent-faydalı model hedeflemeleri gerekmektedir. Sanayicilerimiz bu hedefi de yazılı hâle getirerek, diğer üst yönetim hedefleri gibi yakından takip etmelidirler. Bu şekilde en üst yönetimden alt kademe çalışanlara kadar şirket için patent bilinci yerleşmiş olacaktır.

4. SONUÇ

2011’in en değerli 500 global markası açıklandığında, dünyanın gelişen pazarları olarak bilinen BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ülkelerinin gelişim başarıları bir kez daha görüldü. Çin’in 25, Brezilya’nın 9, Rusya’nın 8,

Hindistan'ın ise 6 marka ile temsil edildiği listede Türk markası yer almadı. [7] Buradan çıkarımımız, ülkemizin değer üretebilme kabiliyetinin, küresel ölçekte günümüz itibarıyla yeterli olmadığı yönündedir. Enerjimizi bu kabiliyet yönüne çevirmemiz gerekmektedir.

Türkiye, yukarıda belirtildiği gibi sık hatırlanan global markaları olmadığı için, ihracatında ve dolayısıyla ekonomik büyümesinde gerekli sıçramayı yapamamaktadır. Türkiye son on yıldaki büyümenin yaklaşık %75'ini iç talep sayesinde yakalamıştır. Gelecek yıllardaki ekonomik büyüme hedeflerinin içerisinde, AR-GE'ye dayalı, sınai mülkiyet haklarından doğmuş, inovatif ürünlerin ihracatı konmalıdır. Bu oran günümüzde %20 civarında gezmektedir ki yeterli olmadığı görülmektedir. Bu anlamda, AR-GE'deki büyümeyi ve dolayısıyla buna dayalı ihracatı arttırabilmek için bir önemli fırsat da nanoteknolojidir. Bu ürünlerin 2004'te 13 milyar dolar olan pazar payının, 2014'te 2.5 trilyon dolara çıkacağı beklenmektedir [8]. Türkiye'de bu konuda faaliyette olan kurumlar vardır; ancak sayıları ve Devlet destekleri artırılmalıdır.

Türkiye'de 2011 yılı sonu itibarıyla toplam patent ve faydalı model başvuru sayısı 13.485, toplam marka başvuru sayısı yaklaşık 118 bin ve toplam endüstriyel tasarım başvuru sayısı 36.429 olarak gerçekleşmişti. Patent özeline indiğimizde, 4087 patent ve 3175 faydalı model olmak üzere, toplam 7262 yerli başvuru gerçekleşti ki, bu sayı bir önceki yıla göre %25 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. Öte yandan, yine 2011 için Türkiye Avrupa'nın en fazla marka başvurusu yapılan ülkesi durumuna gelmiştir [9]. Tüm bu olumlu yönlere rağmen markalarımızın global anlamda tanınmaması ve ihracat kalemlerimizde katma değer yaratan teknolojik ürünlerin yer almaması, bu konularda önemli bir potansiyele sahip olan

üniversitelerin ve AR-GE merkezlerinin yeteri kadar üretken olmamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, 2011'de üniversitelerden yapılan başvuruların, yerli başvuruların sadece %4,3'üne karşılık geldiği görülmektedir. Anılan kurumların katma değer yaratma, teknoloji ihraç etme ve patent hakkı kullandırma konularında daha aktif rol oynaması, bu kavramlardaki başarıları kadar ölçeklendirilmesi veya teşviklerden yararlandırılması gerekmektedir.

Ekonominin büyümesi, teknolojik dönüşüm, verimlilik, yatırım eğilimi ve özellikle dış yatırım çekme potansiyeli ile sınai mülkiyet haklarının korunmasının etkinliği arasında yakın ve doğrudan bir ilişki bulunmaktadır [10]. Özellikle, çokuluslu firmaların kuvvetli bir sınai mülkiyet koruma rejimine sahip olmayan ülkelere, AR-GE veya yüksek teknolojiye dayalı süreçleri taşımaktan çekindikleri görülmektedir. Dolayısıyla daha değerli ve teknoloji içeriği daha zengin olan yatırımları çekmek istiyorsak, sınai mülkiyet hakları rejimini güçlendirmemiz gerekmektedir. Eğer Türkiye'de sınai mülkiyet hakları güçlendirilirse milli gelir artışı, ihracat ve istihdam potansiyeli artışı ve yabancı sermaye stokunda artış elde edilebilecektir. Günümüzde her ülke başka bir ülkenin pazarı haline geldiği için, daha önce bahsedilen hamlelerle dışarıya yapılacak açılımları, iç pazarda da bu bakış açısıyla yabancı yatırımcılar için yaratmalıyız.

Ekonomik büyümenin hem yurt içinde hem de ihracatta yakalanabilmesi için, Türkiye'nin sınai haklar konusunda hamleler yapması ve katma değerli buluşlar yaratması gerekmektedir. Ama bunların da inovasyon çerçevesi içinde yer alıp, ülkemizi "taşeronluktan" "işverenliğe" taşınması gerekmektedir. Önümüzdeki hedef, "söylenenleri fark yaratarak yapan" değil "fark yaratacakları söyleyen" bir ülke olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. **Kocakuşak, Ö.** "Değişim, Gelişim ve Gelecek," www.bilenpatent.com.tr, son erişim tarihi: 10.01.2012.
2. **Ulusal Patent Birliği.** 2012. "Fikri ve Sınai Mülkiyet Nedir?" www.upb.org.tr, son erişim tarihi: 23.02.2012.
3. **Şimşek, I.** "Patent Hakkının Ülkemizdeki Tarihsel Gelişim Süreci ve Önemi," www.patentakademisi.com, son erişim tarihi: 16.01.2012.
4. WIPO karma istatistikleri, www.wipo.int/ipstats/en/, son erişim tarihi: 23.03.2012.
5. **Asan, H.** (Prof.Dr. Türk Patent Enstitüsü Başkanı), demeç, TGRT Haber, son erişim tarihi: 24.11.2011.
6. **Çavuşoğlu, A.** "Teknolojik Yenilikte Bir Türkiye Rüyası," www.patentakademisi.com, son erişim tarihi: 23.02.2012.
7. Dünyanın En Değerli 500 Markası, Milliyet Gazetesi, son erişim tarihi: 19.03.2012.
8. **Ergün, N.** (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı), gazete demeci, Milliyet Gazetesi, son erişim tarihi: 11.03.2012.
9. **Asan, H.** (Prof.Dr. Türk Patent Enstitüsü Başkanı), konferans, "Türkiye Üniversitelerinde Sınai Mülkiyet Hakları - Farkındalık Etkinliği," Boğaziçi Üniversitesi, son erişim tarihi: 13.03.2012.
10. **Berkman, G.** (YASED Yönetim Kurulu Üyesi), konferans, "Fikri ve Sınai Mülkiyetin Yatırıma Dönüştürülmesi," Ankara, son erişim tarihi: 24.10.2011.